

Processen over produktet

* Hangen til at overskride handler om historisk fantasi, og det er nerven i et kritisk og fremadrettet engagement. Imidlertid er det konstaterbart, at en omfattende idéforladthed, ukritiskhed og mål-løshed er over os – og at entusiasme og engagement efterlyses i ét væk. Hvorfor så det? Jo, fordi det fremskridtsteoretiske argument – om, at de, der er foran, ved, hvor de andre skal hen, nemlig fremad – er brudt sammen. Borte er Immanuel Kants argument om, at hans indsigt i menneskelighed gav ham viden om målet for, hvor den samlede menneskehed bevægede sig hen.

Det udviklingsteoretiske argument er også passé: Idéen om en støt og jævn forandringsproces frem mod en ideal sluttstand er politisk ukorrekt. Vi taler ikke mere om underudviklede lande. Ej heller om børn som nogle, der er bestemt til at blive voksne. Enhver er undervejs, ungdommeligt i gang med en udviklingsproces. Det eneste sikre er, at vi skal udvikle os gennem læringsprocesser i det lærende samfund bestående af lærende individer.

Hvor fører processen os hen? Skal det føre os frem til et sted, et produkt, et mål? Næ, det skal det egentlig ikke. Vi skal ikke noget sted hen. Vi – fællesskabet – er nemlig ikke guddommelige mere, det er du – individet – derimod. Du bestemmer selv, hvor du skal hen. Denne forandring kan ikke undervurderes. Mit synspunkt er, at vi i efterkrigstiden har været vidne til så dramatiske vendinger, at de fortjener at sammenlignes med en reformation – ikke forstået som religionshistoriske brud, men en vending, som fortjener navnet af en re-reformation. Mens reformation betød en personliggørelse af gudsforholdet, som gjorde os dybe, så betyder re-reformationen en geninvestering i det personlige, som gør os overfladiske. Dobbelvertensfilosofien og 'bagved-verdenen' er afløst. Tilbage står vi som individer i personskabets æra, hvor personer præsenterer sig ved at gøre deres særlige projekter gældende.

En positiv konsekvens af denne forandring er, at vi ikke tænker i idealistiske og skrupelløse samfundsmæssige utopier. Utopisk tænkning knytter sig nemlig til den Platon-Lockeske forestilling om at gøre rent bord, at lave tabula rasa. En voldelig revolution udgør

begyndelsen for en fødsels- og opdragelsesproces, for idéen om ét nyt samfund og ét nyt menneske, der bearbejdes, realiseres og konsolideres gennem pædagogisk-tyrannisk arbejde. Dyrkelsen af utopien gør altså et engagement i den aktuelle politik illegitim til fordel for et engagement i en politik med andre midler; med voldelige-revolutionære midler. Godt vi er sluppet af med den slags, men mindre godt er, at vi samtidig har mistet evnen til at tænke i utopiske dimensioner på hinandens vegne. For hermed har vi pådraget os et andet problem; nemlig idéforladthed og kritikløshed.

Utopisk tænkning er grundlæggende set udtryk for kritik af nuets tilstande. For en manglende evne til at udholde nuet. Når uudholdeligheden producerer fantasifulde idéer om at overskride det uudholdelige, og disse bliver investeret i nuet, så virker nuet som et afsæt. Sådan var det i nogle tilfælde i 1970'erne, i 2005 er situationen stik modsat. I dag holder vi for meget af nuet som medlemmer af en kritik- og fantasiløs selvcirkulerende kultur.

Inden for pædagogikken er problemerne til at få øje på. Her mangler lærere og pædagoger engagement og entusiasme, for de mangler idéer, de vil kæmpe for. En moderne elev bliver oftere mødt af en lærer, der opfører sig som en vindbøjtel, der render rundt og respekterer elevernes værdier, end af en pædagog, der er sine 'holdningers og idéers mand'. Med holdninger kan man missionere, og det risikerer hurtigt at blive for meget og formynderisk.

Omvendt er jeg ikke i tvivl om, at det er for lidt som pædagog blot at ville respektere barnets værdier. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan vi finder frem til en balance, der respekterer, at vi lever med et selvdannende individ optaget af sit personskab. Jeg tror, det i bedste kantiansk forstand handler om, at entusiasmen er afgørende for professionel pædagogisk virksomhed. Begejstringen har vi netop ikke for os selv: Den er i sin overskridelse smittende og inviterende. Vi vil gerne høre, hvordan de andre gør, og fortælle om, hvordan vi gør. Godt nok er vi ikke til at efterfølge andre i dag, men til inspiration er vi – og læreres og pædagogers begejstring for idéer eller for en sag, ja, den er inspirerende. ▲

En moderne elev bliver oftere mødt af en lærer, der opfører sig som en vindbøjtel, der render rundt og respekterer elevernes værdier end af en pædagog, der er sine 'holdningers og idéers mand'.